

Artikulaatioksi

kutsutaan puheäänteiden tuottamista ja käyttämistä. Se on myös äänteiden ääntymistä tyypillisellä ja tietyllä kohdalla ääntöväylää.

Fonologia

on oppi äänteistä.

Milloin puhunto on virheellistä?

Riippuu määritelmästä, määrittelijästä ja kontekstista.

- herättää huomiota
- ei ole ymmärrettävää
- on epämiellyttävää puhujalle ja aiheuttaa estyneisyyttä

(Van Riper)

Kysyn teiltä
haluatteko tutustua
puhevikaani vai minuun?
Änkytys ei päästä sanoja irti
puhe heiluu suussa
mutta ajatukset käyvät
yhä selkeämmiksi.

(Pentti Murto)

Mikä merkitys tunnistamisella?

Fonologian häiriöt = yleistermi äänteitä koskeville häiriöille

Foneemiset häiriöt (=fonologiset häiriöt)

- ◆ äännejärjestelmien, kielijärjestelmien ja äänteitä koskevien sääntöjen häiriö
- ◆ koskee useampia äänteitä
-> vieraan vaikea ymmärtää puhetta
- ◆ kielellinen tai kognitiivinen syy
- ◆ terapia lingvistinen
- ◆ tavoite kommunikatiivinen, puheen ymmärrettävyys

Foneettiset häiriöt

- ◆ ongelmana äänten tuottaminen ja artikulaatio äännetasolla
- ◆ = artikulaatiohäiriö/-virhe
= äännevirhe
- ◆ 90 % koululaisten puhevirheistä
- ◆ tavallisimmin äänne puuttuu tai vääristyy
- ◆ perinteinen artikulaatioterapia, -opetus
- ◆ tavoitteena virheetön ääntäminen

Artikulaatiohäiriön syyt

- Syytä usein vaikea löytää.
- Eri tutkijat jaottelevat syitä eri tavoin

Carrell:

1. Dyslaliat = toiminnalliset äännevirheet
2. Dysglossiat = suun ja kasvojen rakenteesta johtuvat äännevirheet
3. Dysartriat = neurologiset äännevirheet
4. Dysaudiat = kuulovammaan liittyvät äännevirheet

Puhehäiriöisyyden nimikkeistä

dys: lievempi, häiriö **a:** vaikeampi, taito puuttuu

- ◆ A/DYS LALIA puheen oppimisen pulmia, ääntämisen ongelmia
- ◆ A/DYS PRAKSIA keskushermoston häiriö, liikkeiden hallinta ja ohjaus vaikeaa
- ◆ AN/DYS ARTRIA puheliikkeiden tuottaminen vaikeutunut (CP, halvaus...)

Kuitenkin suomeen vakiintunut erottelu:

- ◆ DYS FASIA kehityksellinen kielihäiriö, erit.kh. eri tyyppejä ja niiden yhdistelmiä
- ◆ A FASIA kielell. toimintojen vaurioituminen kielenopp. jälkeen (esim. aivo halvauksen seur.)

Dyspraksia

= tahdonalaisen motorisen ohjailun
vaikeus

- ◆ Syy neurologinen, motorisen alueen koordinaation vaikeus
- ◆ oraalinen/verbaalinen
- ◆ vaihtelee lievästä erittäin vaikeaan eli lähes puhumattomuuteen
- ◆ myös dysfasian alamuoto, jolloin mukana laajempaa kielellistä vaikeutta
- ◆ näkyy usein myös käden toiminnassa
- ◆ toiminta- ja puheterapia

Dyspraksiaa? => lähetä lisätutkimukseen, jos huomaat:

- ◆ **Ääntövirheet erityisen vakiintumattomia**
- ◆ **Tutun/juuri opitun toistoissa vääristymiä**
- ◆ **Vaikeuksia merkityksettömissä sanoissa ja tavuissa (automatismit helpompia)**
- ◆ **Diadockokinesia – nopea, peräkkäinen toisto vaikea**
- ◆ **Pitkät sanat vaikeita**
- ◆ **Nopeat/ koordinaatiota vaativat orofakiaaliset liikkeet vaikeita**
 - kieli ylähuul-alah-suupiel, alah pureminen
 - vihelt., puhalt, suukko, huul pyör-lev, imeminen
 - poskien pullistaminen useita kertoja peräkkäin
 - syömisen motorinen vaikeus/syljen erityis
- ◆ **Lisä- ja myötäliikkeitä, juuttumisia (=perseverointia)**
- ◆ **Korvaa puutteita prosodially (ääniala, puhenoisuus, puherytmi tms.)**
- ◆ **Kuulohahmotuksen ongelmia** Miller; Blakeley; Tuula Pulli

- ◆ Usein myös kehonhahmotus vaikeaa
- ◆ Artikulaation aloittaminen, ohjailu, nopeuden sekä keston kontrollointi vaikeaa
- ◆ Fonologiset vaikeudet hidastavat sanaston ja kieliopin kehitystä

Äänteet liukuvat ja voivat piiloutua puhuessa toistensa lomaan. Niitä voidaan silti ryhmitellä peruspiirteidensä mukaan. Suomen kielen 'omat' konsonantit: (Tuula Pulli)

ÄÄNTÖPAIKKA → ÄÄNTÖTAPA ↓	HUULET	HUULI JA HAMMAS	KIELEN KÄRKI	KIELEN SELKÄ	KURKUN- PÄÄ
PAUKE (klusili) <i>ei sointia, paine</i>	/p/		/t/	/k/	
NENÄ (nasaali) <i>sointi, kevyt</i>	/m/		/n/	/'ng'/	
LAITA (likvida/ lateraali) <i>sointi, kevyt</i>			/l/		
TÄRY (likvida/ tremula) <i>sointi, paine</i>			/r/		
PUOLIVOKAALI <i>sointi, kevyt</i>		/v/		/j/	
HANKAUS (frikatiivi-spirantti) <i>ei sointia, kevyt</i> (frikatiivi-sibilantti) <i>ei sointia, paine</i>			/s/		/h/

Konsonanttien artikulaatiovirheitä

Boone

1. äänneen puuttuminen (omission)
 - usein sanan lopusta
 - tämä vaihe ohitetaan yleensä nopeasti
2. äänneen korvautuminen (substituutio)
 - yleisin pienillä lapsilla esim. kissa = kitta
 - korvausääne opitaan kielen kehityksessä aiemmin ja se muistuttaa piirteiltään varsinaista
3. äänneen vääristyminen (distortion)
4. äänneiden lisääntyminen (addition)
5. äänneiden sulautuminen toisiinsa
 - äänne vetää toisen äänneen laadun lähelle omaansa
6. äänneiden sekoittuminen (konfusion)
 - soinnillinen/soinniton
 - paikan vaihtaminen

Vokaalien artikulaatiovirheitä

1. pitkän ja lyhyen vokaalin virheet
2. etu- ja takavokaalin sekaannus
3. diftongivirheet
4. vokaalien nasaalistuminen
5. vokaalien puuttuminen

S-virheisyys eli sigmatismi (sigmatismus)

1. interdentaalinen eli hampaiden välinen s
2. dentaalinen eli hammas s
 - a) postdentaalinen= ylähampaissa
 - b) addentaalinen eli etinen
=alaetuhampaissa
3. lateraalinen eli laide s: sinister (v)/dexter (o)/myös bi- eli unilateraalinen
4. parasigmatismi eli korvautunut s
5. stridens eli viheltävä s
6. lateroflexus: sinister/dexter: kieli kääntyy
7. nasaalinen s: ääni nenään

R-virheisyys eli rhotasismi (rhotasismus)

1. labiaalinen r = huulitäryinen
2. interdentaalinen l. hampaidenvälinen r
3. lateraalinen eli laide r:
sinister/dexter/unilateraalinen
4. buccaalinen eli poski r
5. frikatiivinen eli tärytön r
6. dorsaalinen eli kielenselkäinen r
7. uvulaarinen eli kurkku r
8. pararhotasismi eli korvautunut r
9. lateroflexus: sinister/dexter: kieli kääntyy
10. dentaalinen r: usein pelkkä hampaiden naksahdus

Lähteet

- ◆ Holopainen, L. 1996. Artikulaation ja fonologian häiriöt.
- ◆ Kunnari, & Savinainen-Makkonen. Mistä on pienten sanat tehty.
- ◆ Pihlajamaa, M. 2006. Kehityksellinen verbaali dyspraksia. Pro gradu – tutkimus. Helsingin yliopisto. Käyttäytymistieteellinen tiedekutna. Puhetieteiden laitos.